

Havainnointitutkimus Jyväskylän toisen asteen oppilaiden kiroilusta

Kandidaatintutkielma

Lydia Huotari

Suomen kieli

Kielten laitos, Jyväskylän yliopisto

2016

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Kielten laitos
Tekijä – Author Huotari Lydia Aleksandra	
Työn nimi – Title Havainnointitutkimus Jyväskylän toisen asteen oppilaiden kiroilusta	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Kandidaatintutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2016	Sivumäärä – Number of pages 29 + liite
Tiivistelmä – Abstract <p>Tutkimuksen aihe on jyvaskyläläisnuorten kiroilu. Tutkimuksessa selvitetään, miten kirosanojen käyttö ilmenee lukiolaisten ja ammattikoululaisten puhekielessä. Tarkastelen jyvaskyläläisten toiseen asteen oppilaiden puhetta ja vuorovaikutusta heidän lounastauolliaan käymissä keskusteluissa. Aihetta sivuavia tutkimuksia on jonkin verran, mutta vain kiroiluun keskittyy tutkimusta nuorten puhekielestä suomalaisessa koulumaailman kontekstissa ei ole vielä tehty. Tutkimuskysymyksiäni ovat: Mitkä taustamuuttajat vaikuttavat kiroiluun? Miten sukupuoli tai koulutuslaitos vaikuttaa kiroilun esiintyvyyteen? Mitkä ovat nuorten puheessa useimmiten esiintyvät kirosanat ja mistä tämä saattaa johtua?</p> <p>Metodologisesti tutkimus on havainnointitutkimus. Aineisto koostuu Jyväskylän toiseen asteen oppilaitoksista kerätyistä lekseemilöydöksistä, jotka kerättiin tutkielmaa varten suunnitellulla strukturoidulla havainnointilomakkeella. Informantit ovat Jyväskylän lukiolaisia ja ammattikoululaisia. Havainnointiaineistoon perustuva analyysi on sekä määrällistä että laadullista. Tarkoitukseni on analysoida kvantitatiivis-kvalitatiivisesti, minkälaisia eroja nuorten kiroilussa on, ja miten kirosanojen käyttö eroaa toisistaan. Huomioita tehdään sukupuolen, koulutusalan ja sanojen välisistä eroista sekä sanojen funktioista puheenvuoroissa.</p> <p>Tutkimuksessa tulee ilmi, että ammattikoululaiset kiroilevat hieman enemmän kuin lukiolaiset. Pojat kiroilevat hieman enemmän kuin tytöt. Kiro sanat esiintyivät useimmiten edussanaa määrittävässä muodossa tai vakiintuneessa interjektioilauseessa. Nuorten kiroilu on useimmiten funktioltaan sanomaa vahvistavaa, humoristista tai tunteita ilmaisevaa. Tutkimuksessa ilmeni, että <i>vittu</i> on jyvaskyläläisnuorten useimmiten käyttämä kirosana.</p>	
Asiasanat – Keywords Kiroilu, kiro sanat, sosiolingvistiikka	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopisto, Kielten laitos	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS	4
2.1 Sosiolingvistiikka kielentutkimuksen alana	4
2.2 Kiroilun määritelmä	4
2.2.1 Kiro sanojen luokittelua	7
2.2.2 Kiro sanojen funktioita	9
2.3 Kiroilu koulumaailmassa	10
2.4 Kiroilu ja sosiaaliset taustatekijät	12
3 TUTKIMUSAINEISTON TAUSTAT JA TUTKIMUSMENETELMÄ	14
3.1 Tutkimusaineiston taustat	14
3.2 Havainnointitutkimus tutkimusmenetelmänä	15
4 TUTKIMUSAINEISTO JA ANALYYSI	16
4.1 Kiro sanojen esiintyvyydet ja numeerinen kieliaineisto	16
4.2 Kiro sanojen lauseyhteydet	22
4.3 Kiroilun funktio puheenvuorossa	23
4.4 <i>Vittu</i> -sanan etymologia ja funktio	24
5 PÄÄTÄNTÖ	26
LÄHTEET	28
LIITE	

1 JOHDANTO

Kielen yksi merkittävimmistä tehtävistä on luoda ja ylläpitää ihmisten välisiä suhteita (Trudgill 1974: 13). Puhujan täytyy osata käyttää kieltä seuran ja kontekstin vaatimalla tavalla, jotta voi identifioitua johonkin puhujaryhmään (Trudgill 1983: 143–145). Kiroilu on eräs ilmiö, jonka voi tulkita olevan keino kuulua johonkin yhteisöön tai ryhmään, kuten esimerkiksi opiskelukavereihin tai luokkalaisiin. Ilmiönä kiroilu on kansainvälinen ja hyvin yleinen (Battistella 2005: 68). Kiroilu voidaan mieltää myös säännöistä poikkeavaksi kielenkäytöksi (Battistella 2005: 5). Kiroisanat ovat usein tabuina pidettyjä sanoja, jotka hyödyntävät alkuperäisen viitteensä voimaa (Hjort 2007: 70). Kiroilua pidetään yleisesti huonona, turhana ja pahennusta aiheuttavana kielenkäytön keinona.

Kiroilua on tutkittu etenkin Isossa-Britanniassa sekä USA:ssa. Kiroilua on tutkittu psykolingvistisestä näkökulmasta (esim. Jay 1999, 2009) ja sosiolingvistisestä näkökulmasta (esim. Andersson 1985, McEnrey 2006). Kiroilua on kuitenkin tutkittu maailmalla muihin kielentutkimuksen osa-alueisiin verraten vähän. Kiroilu on ollut laiminlyöty kielentutkimuksen ala jo pitkään (Ljung 2011: 3). Yli sadan vuoden ajan kielitieteilijät ja psykologit ovat tutkineet kieltä kuitenkin sulkien pois kiroilun. Kiroilua ei olla haluttu tutkia, sillä sitä ei ole pidetty akateemisen tutkimuksen arvoisena. Kiroilua ollaan pidetty yleisesti huonona kielenkäyttönä ja akateemisen tutkimuksen huomio on suuntautunut muuhun kielitieteeseen. Kiroilusta puhumistakin on pidetty tabuna, eikä sitä ole pidetty teoreettisesti pätevänä tutkimuskohteena. (Jay 1999: 10.) Kiroilua koskevien tieteellisten julkaisujen määrä on kuitenkin kasvanut 1970-luvulta (Ljung 2011: 3).

Suomalaista kiroilua on tutkittu melko vähän. Erityisen vähäiseksi on jäänyt koululaisten ja nuorten kiroilun tutkimus. Minna Hjort on tutkinut Helsingin yliopiston nykykielten laitoksella 2000-luvulla suomalaisten kiroilua (ks. esim. Hjort 2006, 2009). Hjort on tutkinut kiroilua sanojen ja niiden käyttöfunktioiden näkökulmasta, ja siten edistänyt suomalaista kiroiluntutkimusta. Hjort on tutkinut muun muassa kiroilun kasvatuksellista metadiskurssia kyselytutkimuksen avulla (Hjort 2015a). Hjort keräsi kyselylomakkeella maalikoiden, eli ei-kielitieteilijöiden asenteita kiroilusta. Hjort tutki, millaisin perusteluin lasta yritetään ohjata olemaan kiroilematta, ja missä tilanteissa se on hyväksyttävää. Tutkimus osoitti, että kiroilua pidetään yleisesti rumana ja epäviehättävänä kielenkäytön piirteenä. Lapsia yritetään kasvattaa kiroilemattomuuteen vetoamalla sosiaalis-kehityksellisiin syihin, kuten siihen, millaisen kuvan lapsi antaa itsestään kiroillessaan. Kiroilu nähtiin hyväksyttävänä silloin, kun se helpotti kipua tai henkistä pahoinvointia.

Nuorten koululaisslangia on tutkittu Suomessa melko paljon (ks. esim. Kuivaniemi 1998, Saanilahti & Nahkola 1991). Koululaisslangia tutkittaessa kiroilu on otettu osaksi tutkimusta, mutta koululaisten kiroilua ei ole Suomessa tutittu spesifisti. Puhekielen eroja on tutkittu ikäryhmien sekä sukupuolten välillä (ks. Lappalainen 2009), mutta tutkimuksia ei ole yhdistetty kiroiluntutkimukseen. Sanna Tiainen puolestaan tutki ammattikoululaisten ja lukiolaisten kielen piirteiden eroja vuonna 2008 valmistuneessa pro gradu -tutkimuksessaan. Tiainen tutki oppilaiden kirjoitetun kielen eroja. Tutkimus osoitti, että ammattikoululaiset tekevät enemmän yleiskielen virheitä kuin lukiolaiset. Ammattikoululaisten ja lukiolaisten puhekielen variaatiota on tutkittu myös murrepiirteiden esiintymisen näkökulmasta (ks. esim. Paunonen 1995 [1982], Lappalainen 2001).

Kiroilu on päivittäin havaittava ilmiö etenkin nuorten puhekielessä, joten sen tutkimatta jättäminen karsii olennaisesti osan kielitieteen monimuotoisuudesta. Kiroilun poisjättäminen akateemisesta tutkimuksesta poistaa osan kielen tunneperäisen käytön tutkimuksesta, eikä anna kokonaiskuvaa kielestämme. (Jay 1999: 11.) Kiroilua tutkineet Andersson ja Trudgill ovat osoittaneet, että kiroilu on tärkeä osa ihmisten käyttämää kieltä (esim. 1990, 2007). Kiroilulla voi ilmaista tunteita sekä vahvistaa sanomaa.

Haluun tutkia aihetta, sillä sitä ei ole tutkittu spesifisti Suomessa. Sivuvia tutkimuksia nuorten kielenkäytöstä on tehty paljon, mutta vain kiroiluun keskittyvää tutkimusta nuorten puhekielestä koulumaailman kontekstissa ei ole tehty. Selvitän tässä tutkimuksessani, minkälaisia variaatioita nuorten kiroilussa esiintyy. Tarkoitukseni on analysoida kvantitatiivis-kvalitatiivisesti, minkälaisia eroja nuorten kiroilussa on, ja miten kirosanojen käyttö eroaa toisistaan. Etsin eroavaisuuksia koulujen, sanojen sekä sukupuolten välillä.

Tutkimuksen kohteena on nuorten käyttämä kieli kouluympäristössä. Tavoitteena tutkimuksessani on kartoittaa, minkälaisia eroja nuorten tunne- ja voimasanojen käytössä ilmenee. Tarkastelen kirosanojen kaiken tyyppistä esiintyvyyttä, kuten esimerkiksi tavanomaista käyttöä sekä epätavallisempaa voimasanojen esiintyvyyttä, kuten idiomimuotoja ja eufemismejä. Otan havainnointini kohteeksi myös ilmaukset, joissa ei esiinny varsinaista kirosanaa, vaan jokin toinen sana kirosanan funktiossa. Etsin havainnoinneistani yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia ja analysoin niitä. Tavoitteenani on eritellä eri kirosanojen esiintyvyyden eroja ja pohtia, miksi jotkin sanat ovat käytetympiä, kuin toiset.

Tutkimuskysymyksiäni ovat:

- 1) Miten sukupuoli tai koulutuslaitos vaikuttaa kiroilun esiintyvyyteen?
- 2) Mitkä ovat nuorten puheessa useimmiten esiintyvät kiro sanat ja mistä tämä saattaa johtua?

Kiroilua on tutkittu nuorten puhemielessä jonkin verran, muttei koulutusasteita vertailevaa tutkimusta ole vielä tehty. Koululaisslangista on myös tehty muutamia sukupuoli ja ikäryhmiä vertailevia tutkimuksia, mutta ne eivät keskity kiroiluun. Sirpa Kuivaniemi tutki vuonna 1998 valmistuneessa pro gradu -työssään jyvaskyläisten yläkoululaisten koululaisslangia. Hän keräsi kyselylomakkeella 7.-9. -luokkalaisilta slangisanastoa, jonka jälkeen hän analysoi slangin erityispiirteitä. Tutkimuksessa ilmeni, että vanhemmat oppilaat osasivat nimetä enemmän erikoisslangi-ilmauksia kuin nuoremmat. Lisäksi ilmeni, että pojat osasivat nimetä enemmän seksuaalitarkoitteisiin viittaavia slangi-ilmauksia kuin tytöt.

Tutkimuskentässä on aukko, jota tällä kandidaatin tutkielmallani haluan paikata. Tulee kuitenkin huomata, että kandidaattitutkielma on vain pieni tutkimus, joten laajempaa ja syvällisempää tutkimusta tulisi tehdä jatkossa saatujen tutkimustulosten varmistamiseksi. Kerään aineistoni havainnoimalla lounastauolla käytyjä keskusteluja Jyväskylän normaalikoulun lukiosta sekä Jyväskylän ammattiopistosta. Tutkimukseni linkittyy sosiolingvistiikkaan, sillä tutkin autenttisissa, sosiaalisissa kielenkäyttötilanteissa puhuttua kieltä. Tutkimukseni linkittyy sanastontutkimukseen ja syntaksiin, sillä tutkin ilmauksissa esiintyviä sanoja ja useampien sanojen konstruktioita sekä niiden esiintymisyhteyksiä. Tutkimukseni on myös etnografiaa havainnoinnilla kerätyn aineiston takia.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1 Sosiolingvistiikka kielentutkimuksen alana

Sosiolingvistiikka on kielitieteen ala, joka tutkii kielellistä vuorovaikutusta sekä kielen ja yhteiskunnan suhdetta. Sosiolingvistiseen kielentutkimukseen kuuluvat muun muassa eri puhujaryhmien väliset kielenkäytön erot, yksilölliset kielenkäytön tilannekohtaiset erot sekä kieleen kohdistuvat asenteet. Vuorovaikuussosiolingvistiikka tutkii kielellistä variaatiota osana sosiaalista vuorovaikutusta. Kielen variaatio on tärkeä osa kielellistä kanssakäymistä, sillä vuorovaikutustilanteen jäsenet antavat merkityksiä kielelle. (Lehtonen 2015: 31). Sosiolingvistinen variaationtutkimus on sosiolingvistiikan ala, joka tutkii kielen vaihtelua. Tutkimukseni on sosiolingvistiikkaa, sillä tutkin kiroilun eroja osana sosiaalista vuorovaikutusta.

Tarkastelen kiroilua dialektiaalisen eli käyttäjäkohtaisen variaation näkökulmasta. Kiinnitän variaatiossa huomiota siis siihen, miten puhujien kiroilu vaihtelee sosiaalisten muuttujien mukaan. Dialektiaalisen variaation tutkimuksen perusolettamus on, että kieli muuttuu sosiaalisessa ryhmässä tunnistettavaksi, omaksi puhetavakseen. Kieli saa sellaisia piirteitä, jotka erottavat sen muista puhetavoista. Sosiaalisten muuttujien korrelaatioita on tutkittu iän, sukupuolen sekä sosioekonomisen aseman näkökulmista. (Lappalainen 2004: 32.) Sosiaalisista taustatekijöistä jatkan luvussa 2.5. On tärkeää huomata, että sosiolingvistiseen variaationtutkimukseen kuuluu oleellisesti myös tilanteisten muuttujien tarkastelu variaation selittäjänä. Tämän tyyppisiä tilanteisia variaatiotekijöitä ovat muun muassa keskustelun tilanne, siihen osallistujat, keskustelun aihe ja sen sävy. (Lappalainen 2004: 45.)

2.2 Kiroilun määritelmä

Kiroilun käsite on monimuotoinen ja siksi vaikea määritellä tarkasti. Kiroilulla tarkoitetaan yleensä pahennusta herättävää kielenkäyttötapaa (Jay 1999: 9). Useimmiten kirosanoina käytetään sanoja, jotka ovat kulttuurissa tabuja. Suomalaiset kiro sanat jaetaan yleensä kolmeen eri luokkaan: seksuaalisuuteen ja ruumiiseen, eritteisiin sekä uskomusperäisiin sanoihin. Sanojen voima perustuu tabun rikkomiseen. Tabulla tässä tapauksessa tarkoitetaan kirosanalan alkuperäiseen referenssiin eli denotaatioon viittaamista. Esimerkki tabusta on sana *paska*, joka viittaa denotaatioon uloste. Myös itse kiroilusta on tullut tabu, joten sanat ovat entistä voimakkaampia. Kiroilua pidetään kiellettynä kielenkäytön tapana, joten kiroilun

voima ei perustu aina vain kiroisanan, vaan myös itse kielenkäytön tabun rikkomiseen. (Hjort 2007: 70)

Andersson ja Trudgill ehdottavat kiroilun määritelmäksi sellaista kielenkäyttöä, jossa ilmaisua pidetään kulttuurissa tabuna, ei tulkita kirjaimellisesti, ja voi olla ilmaisun väline vahvoille tunteille. Tabuina voidaan pitää muun muassa ruumiineritteitä, seksiin ja seksuaalisuuteen viittaavia sanoja, sairauksia, kuolemaa ja pyhiä asioita. (Andersson & Trudgill 2007: 195.) Allainn ja Burridden mukaan tabujen aiheet ovat sosiaalisia rajoitteita, joista puhumista ei pidetä hyväksyttävänä. Ihmiset yrittävät välttää tabusanojen käyttöä yleiskielessä, joten loukkaavat ja haitalliset ilmaukset tietoisesti sensuroidaan puheesta. (Allan & Burrige 2002: 1-2)

Kiroiluun liitetään usein tunneperäisyys, sillä kiroilun avulla voi ilmaista tunteita, kuten esimerkiksi harmitusta. Toisaalta, kiroilu voi olla myös frekventisti esiintyvää sanan toistoa, jota voi käyttää tyylikeinona. (Andersson & Trudgill 1990: 53-54) Kiroilu saattaa olla refleksinomainen lipsahdus, joka pääsee suusta esimerkiksi silloin, kun puhuja kokee vihaa tai fyysistä kipua. Kiroilu voi olla myös kontrolloidumpi, harkitumpi tapa välittää tietoa asenteista ja mielipiteistä. (Jay 1999: 10) Kiroilu tyylikeinona on osa kiroilun sosiaalista funktiota. Kiroilu voi olla ryhmäpaineen tuottamaa ja keino, jolla voi samaistua ryhmän jäseniin. Kuten edellä on todettu, kiroilun määritelmä on kompleksinen ja monitulkintainen. Magnus Ljung (2011: 4) ehdottaa kiroilun kriteereiksi sellaista kielenkäyttöä, jossa ilmaisu:

- sisältää tabusanoja
- ei sisällä tabusanoja kirjaimellisessa merkityksessään
- perustuu kaavamaisuuteen (kiroilulla on useita leksikaalisia, fraseologisia ja syntaktisia rajoitteita)
- on tunnepitoista.

Määrittelen tässä tutkimuksessani Magnus Ljungia mukailien laajasti kiroiluksi sellaisen kielenkäytön, jossa esiintyy tabusana tai lievempi tunneilmaus, kuten kiroसानаеufemismi. Tämän tutkimuksen määritelmä eroaa Ljungin kiroilun määritelmästä siten, että määritelmäni kiroilusta pohjautuu sen sosiaaliseen funktioon, eikä sanan alkuperäisviitteen tabuun. Käytän Ljungin kiroilun määritelmää ja luokittelua hyväkseni analyysiluvussa 4.

Eri tutkijoiden määritelmät poikkeavat toisistaan ja etenkin eri kulttuurien määritelmät eroavat toisistaan. Anderssonin (2004:93) mukaan määrittely on vaikeaa, koska

sille ei nähdä tarvetta – kaikki tunnistavat kirosanan jaetun kulttuurisen tuntemuksensa perusteella, kun sellaisen kuulevat. Kiroilu ja sen määrittely ei kuitenkaan ole merkityksetöntä tai vähäpätöistä. Tätä tutkimusta varten olen määritellyt kiroilun, jotta olen osannut havainnoida kirosanaesiintymiä. Kielitoimiston sanakirja ja Iso suomen kielioppi määrittelevät kirosanan ja voimasanan toistensa synonyymeiksi (MOT Kielitoimiston sanakirja 2009, VISK 2004 § 1725). Kiro sanoille tyypillistä on kummankin määritelmän mukaan ilmaisun tunnepitoisuus ja sen karkeus. Kiro sanat myös vahvistavat ilmausta. (Hjort 2007: 65)

Kirosanoina esiintyy sanoja, jotka ovat kulttuurissa tabuja (Andersson & Trudgill 1990: 55–59). Kulttuuri määrittää, mikä mielletään tabuksi ja mistä ei ole sopivaa puhua. Myös ilmaisun karkeus on kulttuurin määrittämää. Kiroilu onkin kulttuurisidonnaista (Jay 2000: 147). Kiro sana on sana, joka on vulgaari ja alatyylinen, ja jonka denotaatio on tabu. Vulgaarius on yhteiskunnan määräämä käsite, joka määrää mitä on soveliaista sanoa, ja mitä ei. (Ljung 2011: 7.) Nuorten ryhmissä kiroilu on erilaisissa kulttuurisissa asemoissa, sillä he kiroilevat eri tavoilla kavereidensa kanssa ja eri tavalla kotona. Keskustelun jäsenet vaikuttavat siihen, millainen kielenkäyttö on soveliaista ja millainen ei.

Kirosanaeufemismi on kiertoilmaus, jossa käytetään hyödyksi kiro sanoille tyypillistä ilmaisutapaa sanomatta itse kiro sanaa. Kiro sanaeufemismi on muunnelma tai lyhennys alkuperäisestä kiro sanastaan, eikä se ole yhtä voimakkaasti pahennusta aiheuttava. Eufemismin voidaan ajatella olevan kaunisteltu versio kiro sanasta. Esimerkki kiro sanaeufemismistä on hitsi, joka on johdettu sanasta hitto. Kiro sanaeufemismejä ovat myös ilmaukset, jossa mikä tahansa sana on asetettu kiro sanan funktioon, esimerkiksi voi-alkuiseen interjektioilauseeseen. (Hjort 2007: 67)

Eufemismeja voidaan muodostaa lyhentämällä, muuttamalla tai uudelleenmuotoilemalla alkuperäistä kiro sanaa. Kiro sanaeufemismejä voidaan muodostaa myös kiro sanan foneettisesta ulkoasua mukailemalla. (Hjort 2007: 67.) Magnus Ljung jakaa eufemismit kahteen muodostuskategoriaan: eufemismeja muodostetaan korvaamalla itse kiro sana lauseessa jollain täysin arkipäiväisellä ilmauksella, joka muistuttaa äänneasultaan ja pituudeltaan kiro sanaa (esimerkiksi *vittu* ja *vattu*) tai muodostamalla itse kiro sanaa muuntelemalla sille vastine (esimerkiksi *perkele* ja *perhana*). Eufemismit toimivat kiro sanojen tavoin, mutta eivät ole yhtä pahennusta aiheuttavia. Eufemismit toimivat lauserakenteissa, joissa kiro sanatkin toimivat, eikä niillä voida viitata kiro sanan alkuperäiseen denotaatioon. (Ljung 2011: 11-12.)

2.2.1 Kirosanon luokittelua

Kirosanat jaetaan usein kolmeen luokkaan: seksuaalisuuteen ja ruumiiseen, eritteisiin sekä uskomusperäisiin sanoihin. Andersson ja Trudgill (1990: 15) pitävät eräänä kirosanon luokkana eläimiin viittaavia sanoja, kuten *lehmä* tai *sika*, mutta mielestäni ne eivät ole suomessa kirosanon asemassa, koska eläimet eivät ole kulttuurissamme voimakas tabu. Kirosanon voimakkuus voi muuttua kielen ja kulttuurin vaihtumisen myötä (Andersson ja Trudgill 1990: 55).

Jätin tässä tutkimukseni kirosanon määrittelyn ulkopuolelle sellaiset pahennusta aiheuttavat ja tabun sisältävät sanat, joita tutkielmassa käyttämäni sanakirjat eivät määrittele kirosanoniksi. Nämä sanat ovat tarkoitteeltaan tabuja, mutta ne eivät ole kaavamaisesti tabusanoina käytettyjä. Esimerkiksi *pillu* ja *kyrpä* eivät ole käyttämäni sanakirjojen määritelmiltä kirosanon (Uusi suomen kielen sanakirja 2002: 451,768; Nykysuomen sanakirja 1979: 180, 211). Tulee kuitenkin huomioda, että eri sanakirjojen aineistot on kerätty eri ajanjaksoilta. Määritelmät poikkesivat sanakirjakohtaisesti, mutta huomattavaa kirosanon määrittelyjen lievenemistä ei ollut tapahtunut vuosikymmenten saatossa.

Uskomusperäiset kirosanat liittyvät usein Jumalaan, Jeesukseen tai johonkin pyhimykseen, jonka korkeaa voimaa ollaan historiassa pyydetty avuksi. Näiden sanojen tabun voima liittyy käsitykseen Raamatun kolmannen käskyn kehotuksesta olla turhaan lausumatta Jumalan nimeä. Toisaalta kristilliseen uskomusperinteeseen liittyy myös taivaallisten sanojen lisäksi paholaiseen ja Manalaan liittyviä sanoja, kuten *saatana* tai *perkele*. Paholaista ollaan saatettu kutsua esiin torjumaan pahoja henkiä. (Ljung 2011 :6)

Tunnetuin suomenkielinen uskomusperäinen kirosansana on *perkele*. Uusi suomen kielen sanakirja (jatkossa lyhennettynä USKS) määrittelee perkeleen seuraavasti: 'Paholainen, Jumalan päävastustaja, riivaaja, paha henki. Vahva kirosansana. Viekas, inhottava ihminen.' (USKS 2002: 747). Se on suosittu ja sillä on laaja merkityspotentiaali (Hjort 2014: 126). *Perkeleen* fonologia tehostaa sen voimakkuutta: tremulantti [r] tekee siitä hyvin voimakkaan kirosanon. Toisaalta klusiilit [p] ja [k] rytmittävät sanan äänneasua.

Myös *saatana* viittaa paholaiseen ja se mainitaan Raamatussa useaan otteeseen. Uusi suomen kielen sanakirja määrittelee *saatanan* seuraavasti: 'Paholainen, henkiolento, joka on Jumalan päävihollinen. Karkea kirosansana.' (USKS 2002: 934). *Helvetti* on myös uskomusperäinen kirosansana, jolla viitataan Manalaan ja tuonpuoleisen elämän kadotukseen. Uskonnollinen määritelmä *helvetille* on 'Kauhistuttava paikka, jonne syntiset joutuvat

kärsimään rangaistusta kuoleman jälkeen.’ *Helvettiä* pidetään vahvana voimasanana. (USKS 2002: 185.) On hyvä huomata, että usealle kielenkäyttäjälle sanojen etymologiat ja merkitykset eivät ole läpinäkyviä, eikä uskontoon viittaavalla kiroilulla ole tarkoitus herjata uskontoa.

Uskomusperäisiä kirosanaeufemismejä ovat sanasta *saatana* johdettu *samperi*, *saakeli*, *saakuri* ja *saamari*, jotka Uusi suomen sanakirja määrittelee lieviksi kirosanoiksi. (USKS 2004: 932, 945). Sanasta *helvetti* on johdettu *helkkari*, *helkatti* ja *helkutti*. Myös *hitto* ja *hitsi* ovat johdettuja sanasta *helvetti*. *Helkutti*, *hitto* ja *hitsi* määritellään lieviksi voimasanoiksi, sen sijaan *helkkari* ja *helkatti* määritellään lieviksi kirosanoiksi. (USKS 2002: 182, 204). *Perkeleestä* on johdettu eufemismit *perhana*, *perkule* ja *pentele*. *Perkeleestä* johdetut eufemismit *perhana*, ja *perkule* sisältävät alkuperäisen kirosanansa tavoin korviin särähtävän tremulantti [r]:n.

Vittu on sanana hyvin voimakas, sillä seksuaalisuuteen ja ruumiiseen viittaavat sanat sisältävät affektia eli tunnelatausta. *Vittu* on suomalaisten useimmiten käyttämä kirosana. (Liimatainen 2012: 32.) Nykysuomen sanakirja (1979: 263) määrittelee *vitun* seuraavalla tavalla: ’Naisen sukupuolielin, vahvahko, yleinen voimasana’. Uusi suomen kielen sanakirja määrittelee sanan seuraavasti: ’Naisen häpy, kirosana.’ (USKS 2002: 1284). *Vittu* on suosittu etenkin nuorten puhekielessä, sillä se voi välittää vahvoja tunteita tai asenteita. *Vittu* viittaa naisen sukupuolieliimiin ja on siksi hyvin vahva tabu. (Liimatainen 2012: 5.)

Kielitoimiston sanakirja sekä Suomen perussanakirja määrittelevät *vitun* karkeaksi kirosanaksi. Huomattavaa on, miten toiset sanakirjat määrittelevät sanan kevyemmin voimasanaksi ja toiset karkeaksi kirosanaksi. Sanakirjan ikä ja sen tausta vaikuttavat paljon itse sanan määritelmään, sillä sanakirjan kieliaines on kerätty tiettyinä aikoina. Huomionarvoista on, ettei *vitun* määritelmä ole muuttunut ajassa kovinkaan paljoa, vaikka sanan käyttö on yleistynyt huomattavasti 80-luvulta lähtien (Hjort 2015b: 320). Sana ei ole siis ajan saatossa menettänyt voimaansa, vaan on edelleen hyvin karkea. Haluan kuitenkin korostaa, että kontekstilla on suuri merkitys kirosanojen vahvuuden tulkinnassa.

Vitusta on johdettu useita kirosanaeufemismejä, kuten *vitsi*. *Vittu*-sanaa käytetään myös aggressiivi-muotoisessa lauserakenteessa. Lari Kotilainen (2007) on tutkinut suomen kielen konstruktioita ja kirjoittanut väitöskirjan, joka käsittelee puhekielen lauserakennetta, jota hän nimittää aggressiiviksi. Aggressiivi on kieltoa ilmaiseva rakenne, jossa ei esiinny kieltoverbiä (*en*, *et*, *ei*, ja niin edelleen). Sen sijaan aggressiivi esiintyy usein kirosanaan yhdistettynä niin, että kirosana on kieltoverbin paikalla: (*Vittu*) *siellä ketään ollu!* (Kotilainen 2007: 8.)

Aggressiivia käytetään useimmiten sellaisissa kielenkäytön tilanteissa, joissa halutaan ilmaista tunteita. Lauserakenteena se on siis melko affektiivinen. Tunteita ilmaiseva aggressiivi on konventiaalistunut puhekielessä tunteita ilmaisevaksi ja merkityksiä välittäväksi rakenteeksi, muttei sitä ole tunnustettu virallisesti kielioppitermiksi. Tunteita ilmaisevan funktiona takia lauserakenteeseen yhdistyy helposti kirosana, useimmiten *vittu*. Aggressiivin virallinen nimitys on kieltoverbitön kieltokonstruktio. (Kotilainen 2007: 9, 45.) Omassa tutkimuksessani tarkastelin kirosanojen esiintymistä kaikissa lauserakenteissa, myös kieltoverbittömässä kieltokostruktiossa.

2.2.2 Kiro sanojen funktioita

Kiroilua ei kuitenkaan tule tarkastella vain staattisesta näkökulmasta, vaan myös sen funktion näkökulmasta. Sanakirjamuodossa esiintyvä yksittäinen kirosana on helppo tunnistaa, mutta sosiaalisessa kielenkäytössä kirosanan funktiossa voi esiintyä jokin aivan toisenlainen, jopa arkinen sana. Käytän myöhemmin analyysiluvussa 4.4 hyödynni Anderssonin ja Trudgillin kiro sanojen käytön kategorisointia. Andersson ja Trudgill (1990: 61) jakavat kiro sanojen käytön neljään kategoriaan:

- 1) tunteita ilmaiseva käyttö
- 2) herjaava käyttö
- 3) humoristinen käyttö
- 4) vahvistava käyttö

Tunteita ilmaiseva kiroilu pitää sisällään huudahduksia, jotka ilmaisevat esimerkiksi kipua, yllätystä tai spontaania iloa. Huudahdusrakenteista kiroilua ei kohdisteta suoraan keneenkään toiseen ihmiseen. (Andersson ja Trudgill 1990: 61.) Esimerkki tunteita ilmaisevasta kiroilusta on ilmoille päästetty ”*Ai saatana!*”, kun huutaja on lyönyt vasaralla peukaloonsa. Tunteita ilmaiseva kiroilu perustuu siis kiroilijan tunteeseen ja tunteen verbaaliseen ilmaisuun, eli sen mukana tuomaan spontaaniin huudahdukseen tai tokaisuun.

Herjaavaa kiroilua on Anderssonin ja Trudgillin mukaan kahdenlaista: toisia ihmisiä haukkuvaa tai nimittelevää sekä kiroavaa (esimerkiksi *Painu vittuun!*). Humoristinen käyttö on samankaltaista kuin herjaava kiroilu, mutta kiroilijalla ei ole tarkoitus loukata nimittelyn tai herjauksen kohdetta. Humoristiseen kiroiluun liittyy myös leikkisyys. (Andersson & Trudgill 1990: 61.) Nämä kaksi kategoriaa on kuitenkin vaikea erottaa toisistaan, sillä voihan humoristisen nimittelyn kohde loukkaantua nimittelijän sitä

tarkoittamatta, tai kiroilun kohde olla loukkaantumatta, vaikka kiroilija olisi niin tarkoittanut. Samankaltainen ilmaus saattaa toimia siis eri tilanteissa eri funktioissa (Andersson & Trudgill 1990: 59).

Neljäs kirosanan funktio on ilmaisu vahvistava käyttö, jolloin kirosana toimii pääsanana määritteenä. Kirosanalla voi määrittää lähes jokaista substantiivisia tai adjektiivisia (Liimatainen 2012: 9). Useimmiten määrite on genetiivimuotoinen kirosana, kuten esimerkiksi ”*saatanan tyhmä*”. Ilmaisu vahvistava käyttö on melko yleistä jokaiselle kirosanalle, sillä kirosanalla on voimaa. Kun tämä sanan voima yhdistetään määrittämään jotakin toista sanaa, kuten substantiivisia, sanoma vahvistuu kirosanan voiman takia.

2.3 Kiroilu koulumaailmassa

Anderssonin ja Trudgillin mukaan kiroilua esiintyy tyypillisesti tilanteissa, joissa kiroilija tuntee kipua, vihaa, inhoa, hämmästyksiä tai yllätystä. Tällaisissa käyttöyhteyksissä kiroilulla on aggressiivinen funktio. Kiroilu on kuitenkin kontekstikohtaista, ja kirosana tai ilmaus valitaan aina käyttöyhteyden mukaan. (Andersson & Trudgill 1990: 59, 64.) Kiroilun sosiaalinen funktio on vähintään yhtä tärkeä kuin aggressiivinen funktio: se saattaa lisätä ryhmän yhteenkuuluvuutta. Kiroilulla on täten myös sosiolingvistinen yhteys.

Sosiaalinen kiroilu on erityisen suosittua nuorten keskuudessa. Andersson ja Trudgill toteavat, että kiroilu on sallitumpaa tietyille yhteiskuntaryhmille, kuten nuorille. Nuorten puhe on vähemmän kontrolloitua kuin vanhempien ikäryhmien. Nuoret kiroilevat enemmän ja iän myötä kiroilu vähenee, sillä kielestä tulee konservatiivisempaa. (Andersson & Trudgill 1990: 47, 65-66.) Usein nuorista puhuttaessa mainitaan sellaiset sanastolliset piirteet kuin slangi ja kiroilu. (Lappalainen 2001: 78)

Lapset oppivat kiroilun osana kielenkäyttöä usein jo vanhemmiltaan. Kiroilun malli annetaan yleensä kotoa, jolloin lapsi oppii tai on oppimatta sellaisia kielenkäytön keinoja, jotka ovat ei-toivottuja. Vanhemmillä on kieli-ihanne, joka koskee lasten kielenkäyttöä. Kieli-ihanteella tarkoitetaan sellaista kielenkäyttöä, jota tulisi jäljitellä. (Andersson & Trudgill 1992: 37-40) Toisaalta lapset oppivat kiroilua myös median kautta, sillä useissa lastenohjelmissa käytetään kiroilua muistuttavia ilmauksia. Esimerkiksi Katti Matikainen huudahtaa: ”Voi turskatti!”, kun hän on harmistunut. Nuoret ja lapset oppivat kiroilua myös muun muassa populaarimusiikin sanoituksista, ja ennen kaikkea myös toisiltaan.

Teini-ikä on identiteetin rakentamisen aikaa ja nuoret kokeilevat rajojaan. Sanan käyttö voi merkitä halua samaistua oman ryhmän jäseniin tai päinvastoin kertoa halusta erottua vanhemmista tai opettajasta (Lappalainen 2004: 52). Nuoret saattavat kokea ryhmäpainetta,

joka luo tarpeen käyttää kieltä ryhmän vaatimalla tavalla. Kiroilu on kielenkäytön keino, jolla nuori voi osoittaa ryhmän jäsenyyttään (*in-group membership*) kielellisin keinoin. Ryhmä asettaa kielenkäytön ihanteen, jonka mukaan ryhmän jäsenten tulee käyttää kieltä. (Ljung 2006: 96–97.) Tässä tutkimuksessa tarkastelen sitä, miten tiettyjen valikoitujen nuorten ryhmässä kiroilu on osa kielenkäyttöä.

Opettajilla on suuri rooli oppilaiden kiroiluun puuttumisessa. Koulun tulisi antaa malli kielestä, joka on hyväksyttävää ja puuttua kielenkäyttöön, joka saattaa loukata toisia. Opettajien tulee myös huolehtia, että koulutuslainsäädäntöä noudatetaan. Anderssonin ja Trudgillin mukaan (1990: 8) koululla on kolme suhtautumistapaa kiroiluun: kiroilun eliminointi, tilannekohtainen puuttuminen ja kiroilun hyväksyminen. Koulun tulisi kiroilun kieltämisen sijaan antaa malli siitä, millaisissa tilanteissa se ei ole sopivaa. Opettajien asenne koulussa kiroiluun saattaa vaihdella paljonkin. (Andersson & Trudgill 1990: 44). Myös eri kouluilla on erilaisia näkemyksiä siitä, kuinka kiroiluun tulisi puuttua.

Kokemukseni mukaan opettajat puuttuvat kiroiluun vaihdellen. Toiset opettajat pitävät sitä hyväksyttävämpänä, kuin toiset, vaikka useiden koulujen järjestyssäännöissä mainitaan, ettei kiroilu kuulu kouluympäristöön. Toisaalta, koulujen järjestyssäännöissäkin on eroja, sillä joidenkin koulujen järjestyssäännöissä mainitaan vain, että koulussa tulee noudattaa hyviä käytöstapoja sen kummemmin kiroilua mainitsematta. Koulutuslainsäädännössä ei kuitenkaan ole mainintaa kiroiluun puuttumisesta eikä siihen liittyvistä kurinpitotoimenpiteistä. Opetuslainsäädännössä mainitaan, että oppilaan on käyttäydyttävä asiallisesti ja muita kunnioittavasti, muttei kiroilua ole eritelty missään lainsäädännön momentissa.

Jo johdannossa mainitsemani Kuivaniemi (ks. 1) määrittelee koululaisslangin olevan koulussa käytetty kielen rekisteri. Slangi on sosiaalisia rooleja korostava ryhmäkieli, jolla halutaan erottautua valtaväestöstä. Slangi sisältää usein affektiivisia ilmauksia, joten se erottuu vastakulttuurin käyttämästä yleispuhekielestä norminvastaisuudellaan. Koulussa oppilaat luovat puheellaan oman ryhmänsä tai ikäluokkansa sisäistä yhteenkuuluvaisuuden tunnetta. (Kuivaniemi 1998: 3-6.) Puhetyyli saattaa kuitenkin vaihdella erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. Luokkahuoneessa puhutaan kontrolloidummin kuin välitunnilla. Kotona puhutaan siistimmin kuin kaveripiirin kesken ja siellä myös kiroillaan vähemmän. (Kantoluoto 2007: 34-36.)

Sosiolingvivistisestä näkökulmasta juuri ikään on kiinnitetty paljon huomiota puheen variaation taustamuuttujana. Tutkimustulosten perusteella iän on todettu olevan kaikista tärkein sosiaalinen taustamuuttuja (Lappalainen 2001: 77). Tämän tutkimukseni havainnointien kohteet ovat noin 16-19-vuotiaita nuoria. On siis oletettavaa, että heidän

ikänsä vaikuttaa heidän käyttämäänsä kieleen. Teini-ikäisten on todettu käyttävän enemmän kiro sanoja puheessaan kuin vanhempien ikäryhmien. (McEnery 2006: 41-42).

Toisaalta ikää sosiaalisena taustamuuttujana kielen variaatiossa on myös kritisoitu: on harvoin yksiselitteistä, että variaatio on juuri ikään sidoksissa. Usein eri ikävaiheisiin liittyy merkittäviä elämänmuutoksia ja taitekohtia, eikä yksilöitä tarkastellessa ikä ole merkittävä. Tässä tutkimuksessani havainnoinnin kohteet ovat elämänvaihteeltaan toiseen asteen oppilaitoksessa opiskelevia nuoria, enkä määrittele nuorten ikävaihetta tarkasti. Ikävaiheella viitataan henkilön kronologiseen ikään, kun taas elämänvaiheella tarkoitetaan tiettyyn elämäntilanteeseen kuuluvia henkilöitä, jotka saattavat olla eri-ikäisiä (Lappalainen 2004: 36-37).

2.4 Kiroilu ja sosiaaliset taustatekijät

Kiroilun esiintyvyyttä on tutkittu jonkin verran. Kiroilun esiintyvyys vaihtelee esimerkiksi sukupuolen ja iän mukaan. Rayson (1997) on tutkinut Isossa-Britanniassa puhuttuja korpuksia. Raysonin tutkimuksessa ilmeni, että miehet kiroilevat enemmän kuin naiset. Kiroilu on hänen mukaansa myös yleisempää alle 35-vuotiailla, kuin sitä vanhemmilla ihmisillä. McEnery (2006) on myös tutkinut isobritannialaisten kiroilua, ja toteaa tutkimuksessaan kiroilu luovan odotuksia puhujan koulutustaustasta, sosiaalisesta asemasta ja yhteiskuntaluokasta.

Kiroilua on tutkittu myös sosiaaliluokkaan ja yhteiskunnallisen asemaan linkittyvänä tekijänä. Magnus Ljungin mukaan ihmiset, jotka kuuluvat alempaan sosiaaliluokkaan, käyttävät alatyylisempää kieltä ja myös kiroilevat enemmän (Ljung 2011: 7). McEneryn tutkimuksen mukaan huono kielenkäyttö ja kiroilu on Englannin historiassa ollut merkki kielenkäyttäjän alhaisesta koulutuksesta ja sosiaalisesta asemasta (McEnery 2006: 99). Huono kielenkäyttö on yhdistetty puhujan moraalittomuuteen, epäkypsyyteen, epäuskonnollisuuteen, irstauteen sekä kouluttamattomuuteen. (McEnery 2006: 111)

Naiset käyttävät tavanomaisesti miehiä enemmän standardin mukaista kieltä, ja he myös suhteuttavat puhettaan enemmän tilannekohtaisesti (Lappalainen 2003: 37-38). Miehet kiroilevat enemmän, kuin naiset (Lappalainen 2001: 86). Miehiä ja naisia kohdellaan eriarvoisesti yhteiskunnassa, sillä kulttuurimme määrittelee ihanteet sukupuolten edustajien käyttäytymiselle sekä kielenkäytölle. Myös ihmisillä itsellään on selkeä käsitys siitä, millainen käytös on hyväksyttävää naisille, ja millainen miehille.

Miesten kiroilu on hyväksyttävämpää, kuin naisten. Minna Hjortin tutkimuksessa todettiin, että kiroilu voidaan nähdä feminiinisyyden normia rikkovana kielenkäyttönä (Hjort

2015a: 113). Myös McEnery toteaa, että kiroilu nähdään epäfeminiinisenä kielen piirteenä (McEnery 2006: 99). Naisten ja miesten väliset puhekielen erot ovat selitettävissä muun muassa ammattijakaumalla, eli työmarkkinoiden sukupuolittuneella jakaumalla. Eri sukupuolen edustajat myös muodostavat eri tavoin sosiaalisia verkostoja. Miehet muodostavat yleisesti kiinteämpiä sosiaalisia verkostoja. (Lappalainen 2004: 28-29.) Tavallisesti naiset kiroilevat eniten naisten seurassa ja miehet kiroilevat eniten miesten seurassa (McEnery 2006: 38).

On todettu, että nuoret kiroilevat enemmän, kuin vanhat. McEneryn tutkimuksessa todettiin, että kaikkein eniten kiroilivat 15-24 -vuotiaat. Syynä tähän saattaa olla se, että nuoret haluavat irtaantua auktoriteetista käyttämällä pahennusta aiheuttavaa kieltä (Battistella 2005: 73). Auktoriteetin vastustaminen kiroilun muodossa johtuu siitä, että kiroilua pidetään yleisesti pahennusta aiheuttavana kielenkäyttönä. Nuoret haluavat samaistua omanikäisiinsä muun muassa puhettavan valinnalla. Nuorten tarve erottua sekä vanhemmista että nuoremmista puhujista on suuri (Lappalainen 2001: 74). Kuten edellä on todettu, kiroilu luo odotuksia puhujan iästä, sukupuolesta, yhteiskunnallisesta asemasta ja koulutustaustasta. Onkin mielenkiintoista tutkia, miten nämä piirteet tulevat esille juuri tämän tutkimusaineiston analysoinnissa.

3 TUTKIMUSAINEISTO JA -MENETELMÄT

3.1 Tutkimusaineiston taustat

Käytän aineistonani Jyväskylän Normaalikoulun lukiosta ja Jyväskylän ammattikoulusta havainnoiden keräämiäni muistiinpanoja. Keräsin aineistoni havainnoimalla jyvaskyläläisnuorten puhetta heidän lounastauoillaan. Asetin keskustelemaan oppilasryhmän vierelle mahdollisimman huomaamattomasti ja havainnoidessani kirjannut ylös lekseemilöydökset. Roolini havainnoijana oli täysin ulkopuolinen, enkä ottanut kontaktia oppilaisiin. Havainnoin oppilaiden käymiä ruokapöytäkeskusteluja ja tehnyt muistiinpanoja strukturoidun havainnointitekniikan avulla (havainnointilomake liitteenä).

Tutkimuksen aineistonkeruun havainnointiryhmät on valittu sattumanvaraisesti. Jokaisessa keskusteluryhmässä on ollut 3-5 henkilöä. Jokaista keskusteluryhmää on seurattu yhtä jatkoisesti 12 minuuttia. Jokaisella havainnointikerralla tarkastelin kolmea keskusteluryhmää: yhtä, jossa kaikki havainnoitavat olivat tyttöjä, yhtä, jossa kaikki olivat poikia ja yhtä ryhmää, jossa oli kummankin sukupuolen edustajia. Yhteensä havainnoin siis 18x12 minuuttia, eli yhteensä 216 minuuttia. Kirjasin havainnointilomakkeeseen sanojen lekseemi-löydöksiä määrän sekä joitakin ilmausten lauseyhteyksiä. En äänittänyt oppilaiden käymiä keskusteluja, koska silloin tutkimuslupien saaminen olisi ollut epätodennäköistä.

Valitsin lounastauon ja koulun ruokalan havainnointini kohteeksi, sillä siellä kielenkäyttö on informaalimpaa muihin koulun tiloihin verrattuna. Informaalisuus johtuu siitä, että toisin kuin luokkahuoneessa, opettajaa ei ole oppilaiden vierellä välittömässä läheisyydessä valvomassa käytettyä kieltä. Valitsin lounastauon tavallisen välitunnin sijasta siksi, että koulun käytävillä on usein välituntivalvoja, joka saattaa puuttua oppilaiden kielenkäyttöön. Lisäksi ruokapöydässä istuvia oppilaita on helpompi havainnoida kuin käytävällä seisovia tai liikkuvia oppilaita.

Tämän tutkimuksen kaltaisessa havainnointitutkimuksessa on haittansa, sillä vaikei havainnoijan läsnäolosta aiheutu havainnoitaville oppilaille häiriötä tai haittaa, saattaa ulkopuolisen henkilön läsnäolo vaikuttaa ruokaryhmässä käytyihin keskusteluihin. Lisäksi havainnointimenetelmäni tarkastelee vain verbaalista ilmaisua ja esimerkiksi nonverbaalinen ilmaisu ja äänenpainot jäävät tarkan havainnoinnin ulkopuolelle. Koska aineistoni on kirjoitetussa muodossa havainnointeihini perustuvaa, aineisto perustuu kenttämuistiinpanoihini ja niistä tekemiin tulkintoihini. Valitsin havainnoinnin äänittämisen sijasta siksi, että tutkimuslupien saaminen olisi ollut silloin epätodennäköistä.

Koska tutkimukseni aineisto on kerätty kouluista, olen pyytänyt tutkimukseeni kirjalliset luvat sekä Jyväskylän normaalikoulun rehtorilta että Jyväskylän ammattikoulun rehtorilta. Tutkimukseni havainnoinnin kohteet ovat anonyymejä enkä loukkaa heidän yksityisyyden suojaansa. Kukaan yksittäinen havainnoinnin kohde ei erotu aineistostani. Lisäksi käsittelen tutkimusaineistoani niin, ettei siitä aiheudu tutkimukseni havainnointien kohteille haittaa.

3.2 Havainnointitutkimus tutkimusmenetelmänä

Tutkimukseni on kvalitatiivis-kvantitatiivista. Tutkin kiro sanojen esiintyvyyksien määriä numeerisesti, mutta myös kiro sanojen funktioita ja eroja puhevuoroissa laadullisesti. Valitsin havainnointitutkimuksen tutkimusmetodiksni siksi, koska halusin tutkia kiroilua sen autenttiossa esiintymisympäristössään oppilaiden luonnolliossa puhekielessä. Jäsentelin havainnoitavat lekseemi-ilmaukset luokiksi, joita erittelin havainnointilomakkeeni avulla. Olin siis tehnyt tarvittavan taustatyön tutkittavasta aiheesta jo ennen tutkimuskentälle siirtymistä. Aineistonkeruumenetelmäksi olen valinnut strukturoidun havainnointilomakkeen (liite 1). Havainnoimalla olen saanut aineistokseni autenttista kielenkäyttöä ominaisessa ympäristössään.

Havainnointitutkimus jaetaan pääsääntöisesti neljään eri osallistumisasteeseen: havainnointiin ilman varsinaista osallistumista, osallistuvaan havainnointiin, osallistavaan havainnointiin sekä piilohavainnointiin. Kaksi ensimmäistä on useimmiten käytetyt havainnointimenetelmät ja kaksi jälkimmäistä harvoin käytettyjä havainnointimenetelmiä. (Grönfors 2011: 49.) Valitsin omaan tutkimukseeni havainnointimenetelmän, jossa en osallistu havainnoitavien toimintaan tai keskusteluun, sillä arvelin sen muuttavan havainnoitavien kiroilua heidän puheessaan. Halusin, että havainnoitavat puhuvat mahdollisimman luonnolliossa ilman, että he miettivät, mitä he sanovat. Havainnoijan läsnäolon vaikutuksia havainnoitavaan ilmiöön ei kuitenkaan pidä vähätellä (Grönfors 2011: 50).

Osallistuvan ja osallistumattoman havainnoinnin raja on häilyvä, sillä havainnoija ei voi heti täysin sulautua havainnoitavien joukkoon (Grönfors 2011: 50). Omassa havainnoinnissani istuin havainnointiryhmän pöytäseurueeseen mahdollisimman luontevasti ja huomiota herättämättä. Ero osallistuvan ja osallistumattoman havainnoinnin välillä on kuitenkin se, ettei osallistumattoman havainnoinnin vähäinen sosiaalinen vuorovaikutus aiheuta merkittäviä vääristymiä tutkimustuloksiin. Osallistumattoman havainnoijan rooli

tilanteessa on tutkijan rooli, kuin taas osallistuvassa havainnoinnissa tutkijalla on muitakin rooleja. (Grönfors 2011: 50.) Roolini näissä havainnoinneissa oli puhtaasti tutkijan.

Havainnointini sivusi myös piilohavainnointia, sillä uskon oppilaiden luulleen minua ”yhdeksi muista oppilaista”. En siis tilanteessa kertonut olevani tutkija, ja tietoisesti yritinkin soluttautua parhaani mukaan havainnoitavien oppilaiden joukkoon. Piilohavainnointiin liittyy erilaisia eettisiä ongelmia, kuten yksityisyyden suojan rikkominen ja havainnoitaville aiheutuva mahdollinen haitta (Grönfors 2011: 60). Koska tutkimuksessani havainnoidut informantit ovat täysin anonyymejä ja täysin tunnistamattomissa, ei kukaan erillinen oppilas identifioitu havainnoinneissa. Minulla on tutkimukseeni tutkimusluvut, eikä tarkoitukseni ole aiheuttaa harmia tai haittaa kenellekään tutkimukseen osallistuneista. Tästä syystä en loukannut havainnoitavien henkilösuojaaja, vaikken ilmaissutkaan havainnointitilanteessa olevani tutkija.

Havaitsin havainnointitutkimuksessa sekä hyviä, että huonoja puolia. Huomasin, että ruoka suussa puhuvan sanoista on välillä vaikea saada selvää. Joskus ruokaryhmän seuraan liittyessäni keskustelu hiljeni pieneksi hetkeksi. Keskusteluryhmän jäsenet katselivat minua pienen hetken kummastuneena, minuun kontaktia ottamatta. En kuitenkaan huomannut läsnäolonni haittaavan ketään, sillä keskustelu lähti uudelleen käyntiin pienen tauon jälkeen. Joskus keskusteluryhmän jäsenet puhuivat toistensa päälle vaikeuttaen kuuntelemista. Havainnoidessani huomasin, että koulujen ruokalaitokset ovat melko meluisia, ja häiriötekijöitä on paljon. Valitsemani havainnointiryhmät olivat kuitenkin niin pieniä, että kuulin kaikkien keskustelun jäsenten äänet.

4 TUTKIMUSAINEISTO JA ANALYYSI

Tässä analyysissä pyrin selventämään, miten tutkimukseni kirosana-esiintymät korreloivat aikaisempien tutkimuksien tulosten kanssa. Analysoin eroja sukupuolten, keskusteluryhmien sekä koulutuslaitoksen kannalta. Lisäksi analysoin *vittu*-sanan esiintymiä tarkemmin, sillä sen erilaisia esiintymiä oli huomattavan paljon aineistossani. Analysoin kirosanojen esiintymien lauseyhteyksiä ja niiden funktioita eri puheenvuoroissa.

4.1 Kirosanojen esiintyvyydet ja numeerinen kieliaineisto

Tarkastelin aineistossani havainnoiden kuulemiani kirosana-ilmauksia. Tarkastelin seitsemää eri kirosanaa, kirosanaeufemismeja, kirosanayhdistelmiä sekä ilmauksia, joissa kirosanan asemassa oli jokin toinen sana. Olen rajannut havainnointini ulkopuolelle sanat, jotka eivät

ole aiemmin luvussa 2.1 mainitsemani kiroilun määritelmän mukaisia. Tällaisia sanoja ovat esimerkiksi *aasi*, *lehmä* ja *sika*. Havainnoinneista saamani muistiinpanot kirjasin tietokoneelle numeromuotoisiksi. Aineistossani ilmeni, että kirosana-ilmauksia esiintyi yhteensä 162 kappaletta. Kirosana-ilmausten esiintymät on havainnollistettu pylväskaavioon 1. Esiintymistä *vittu*-ilmauksia oli 86 kappaletta, eufemismeja 18 kappaletta, *paska*-ilmauksia 14 kappaletta, *helvetti*-ilmauksia 10 kappaletta, muita sanoja kirosanan asemassa 8 kappaletta, *jumalauta*-ilmauksia 7 kappaletta, *saatana*-ilmauksia 6 kappaletta, *perkele*-ilmauksia 4 kappaletta ja *perse*-ilmauksia 3 kappaletta.

Pylväskaavio 1. Jyväskylän toiseen asteen oppilaitoksissa havainnoitujen keskustelujen kirosanojen esiintymismäärät.

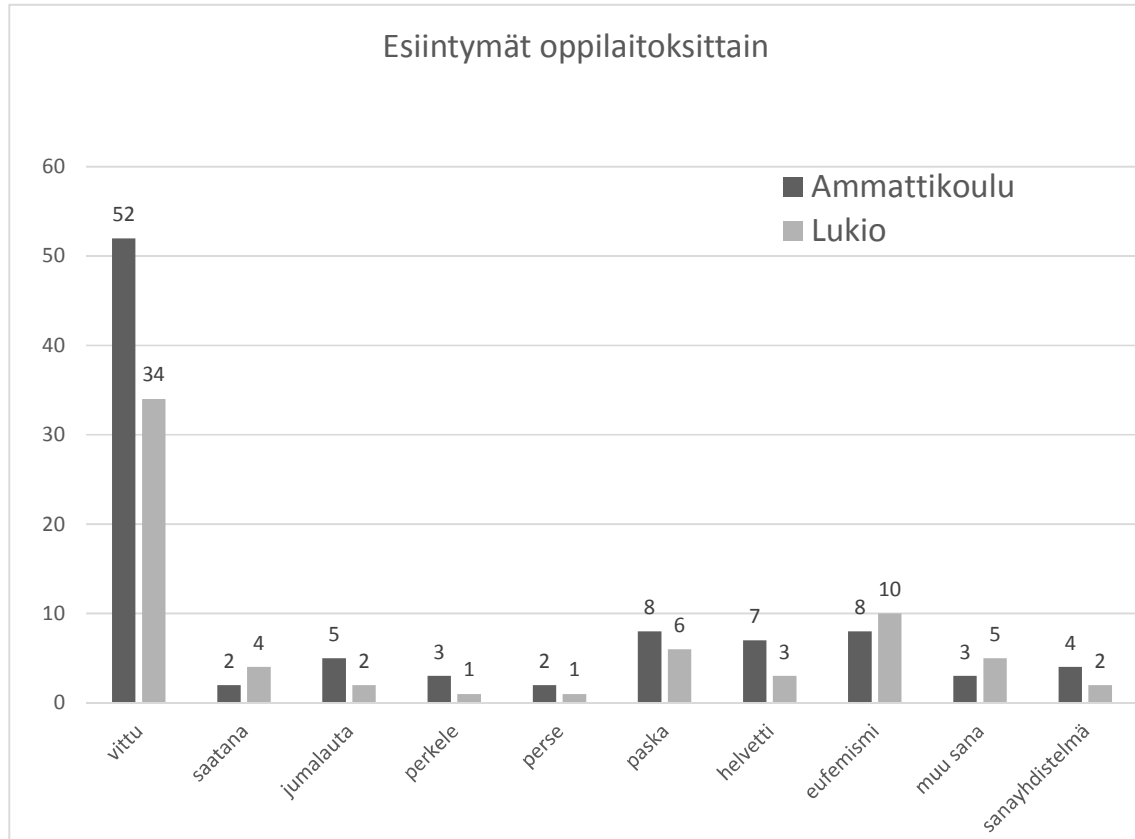

Vittu-ilmauksia kaikista kirosana-esiintymistä oli 53,1%. Eufemismeja oli 11,1%, *paska*-ilmauksia 8,6%, *helvetti*-ilmauksia 6,2%, muita sanoja kirosanan asemassa 4,9%, *jumalauta*-ilmauksia 4,3%, *saatana*-ilmauksia 3,7%, sanayhdistelmiä 3,7%, *perkele*-ilmauksia 2,5% ja *perse*-ilmauksia 1,9%. Luvut on pyöristetty yhden desimaalin tarkkuudella.

Aineistossani ilmeni, että ammattikoulussa ja lukiossa esiintymien määrät ja jakaumat vaihtelivat. Havainnollistan tätä pylväskaaviossa 2. Ammattikoulussa kirosana-ilmauksia esiintyi yhteensä 94 kappaletta. Näistä *vittu*-ilmauksia oli 52 kappaletta, eufemismeja 8 kappaletta, *paska*-ilmauksia 8 kappaletta, *helvetti*-ilmauksia 7 kappaletta, muita sanoja kirosanan asemassa 3 kappaletta, *jumalauta*-ilmauksia 5 kappaletta, *saatana*-ilmauksia 2 kappaletta, *perkele*-ilmauksia 3 kappaletta ja *perse*-ilmauksia 2 kappaletta.

Aineistossani ilmeni myös, että lukiossa kirosana-ilmauksia esiintyi yhteensä 68 kappaletta. Näistä *vittu*-ilmauksia oli 34 kappaletta, eufemismeja 10 kappaletta, *paska*-ilmauksia 6 kappaletta, *helvetti*-ilmauksia 3 kappaletta, muita sanoja kirosanan asemassa 5 kappaletta, *jumalauta*-ilmauksia 2 kappaletta, *saatana*-ilmauksia 4 kappaletta, *perkele*-ilmauksia 1 kappale ja *perse*-ilmauksia 1 kappale.

Pylväskaavio 2. Jyväskylän ammattioppilaitoksessa ja Jyväskylän Normaalikoulun lukiossa havainnoitujen keskustelujen kirosanojen esiintymismäärät.

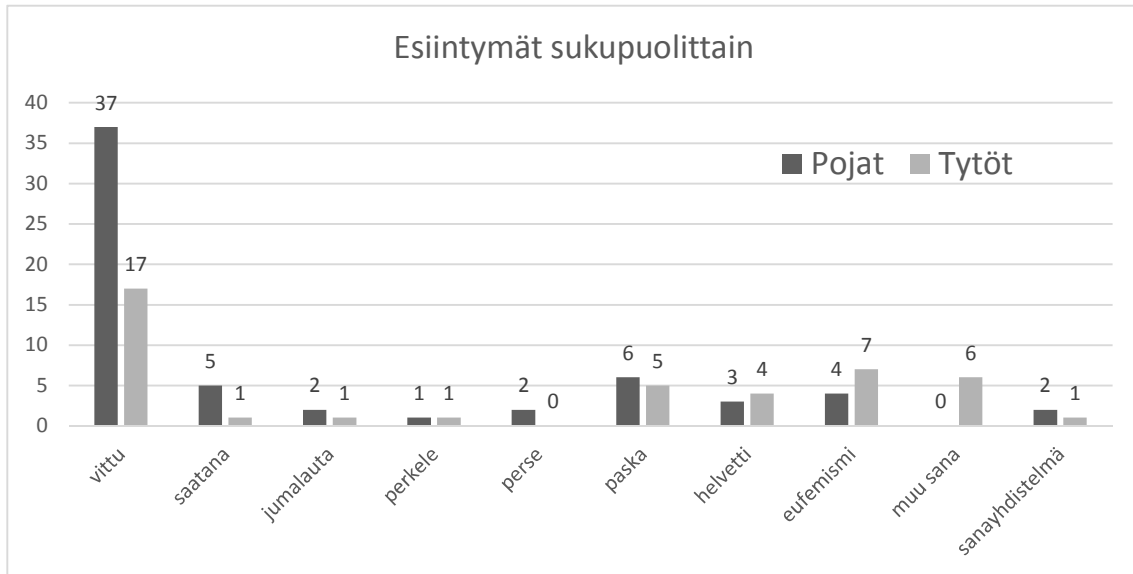

Aineistossani ilmeni, että kiroilussa on eroja sukupuolten välillä. Havainnollistan tätä pylväskaaviossa 3. Pojat käyttivät kirosana-ilmauksia yhteensä 62 kappaletta. Näistä *vittu*-ilmauksia oli 37 kappaletta, eufemismeja 4 kappaletta, *paska*-ilmauksia 6 kappaletta, *helvetti*-ilmauksia 3 kappaletta, muita sanoja kirosanan asemassa 0 kappaletta, *jumalauta*-ilmauksia 2 kappaletta, *saatana*-ilmauksia 5 kappaletta, *perkele*-ilmauksia 1 kappale ja *perse*-ilmauksia 2 kappaletta.

Aineistossani ilmeni, että tytöt käyttivät kirosana-ilmauksia yhteensä 43 kappaletta. Näistä *vittu*-ilmauksia oli 17 kappaletta, eufemismeja 7 kappaletta, *paska*-ilmauksia 5 kappaletta, *helvetti*-ilmauksia 5 kappaletta, muita sanoja kirosanan asemassa 6

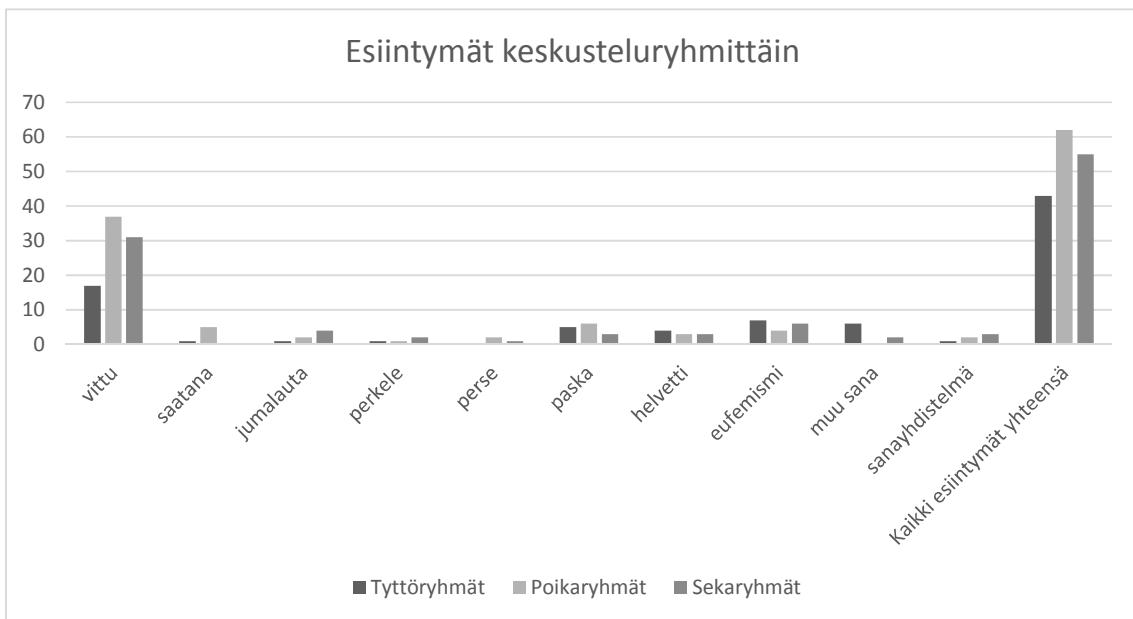
kappaletta, *jumalauta*-ilmauksia 2 kappaletta, *saatana*-ilmauksia 1 kappale, *perkele*-ilmauksia 1 kappale ja *perse*-ilmauksia 0 kappaletta.

Pylväskaavio 3. Havainnoitujen keskustelujen kiro sanojen esiintymismäärien erot sukupuolittain.

Tarkastelin kiroilua myös keskusteluryhmien näkökulmasta. Tätä havainnollistan pylväskaaviossa 4. Ryhmissä, joissa oli vain poikia, kiroiltiin kaikkein eniten. Sekaryhmissä kiroiltiin enemmän, kuin pelkkien tyttöjen ryhmissä. Sekaryhmissä kiroillaan vähemmän kuin pelkkien poikien ryhmässä, mutta enemmän kuin tyttöjen ryhmissä.

Pylväskaavio 4. Havainnoitujen keskustelujen kiro sanojen esiintymismäärien erot keskusteluryhmittäin.

Kirosanoja esiintyi yleisesti ottaen melko paljon. Havainnoitujen 216:n minuutin aikana kiroiltiin yhteensä 162 kertaa. Ammattikoululaiset kiroilivat yhteensä 94 kertaa ja lukiolaiset 63 kertaa. Kaikista yleisimmin kiroili ammattikoulussa opiskeleva poika. Vähiten vastaavasti kiroili lukiossa opiskeleva tyttö. Pojat kiroilivat hieman enemmän kuin tytöt. Poikien käymissä keskusteluissa kiroiltiin 62 kertaa ja tyttöjen käymissä keskusteluissa 55 kertaa. Erot sukupuolten välillä olivat siis pieniä. Kumpaakin sukupuolen edustajaa sisältävissä keskusteluryhmissä kiroiltiin 55 kertaa. Havainnoidessani keskusteluja olen ollut keskusteluissa läsnä yhtä pitkän ajan. Aineistoa on kerätty saman verran kummastakin oppilaitoksesta sekä sukupuolten edustajien keskusteluista, joten tulokset ovat vertailukelpoisia.

Aineistoni tulokset sukupuolten välisestä kiroilusta vastaavat Raysonin puhuttujen korpusten tutkimusta isobritannialaisten miesten ja naisten kiroilun eroista. Raysonin tutkimus (1997) osoitti, että miehet kiroilevat enemmän kuin naiset. Vaikuttaa siis siltä, että myös suomalaisessa kiroilukulttuurissa kiroilu on enemmän maskuliininen kuin feminiininen piirre henkilön puheessa. Tytöt myös useammin korvasivat kirosanan eufemismilla tai jollakin lievemällä kirosana-ilmauksella.

Toisaalta, tutkimukseni tulos siitä, miten keskusteluryhmän sukupuolten edustajat kiroilevat keskenään, eroaa McEneryn tutkimustuloksesta isobritannialaisten kiroilusta. McEneryn tutkimus (2006) osoitti, että naiset kiroilevat enemmän naisten seurassa ja miehet miesten seurassa. Omassa tutkimuksessani keskusteluryhmissä, joissa oli vain naissukupuolen edustajia, kiroiltiin kaikkein vähiten. Tutkimuksessani sekaryhmät kiroilivat naisryhmiä enemmän. Tutkimustuloksiin tulee kuitenkin suhtautua kriittisen varovasti, sillä aineiston suppeuden takia ei ole yksiselitteistä, onko erossa kyse muutaman yksilön poikkeavasta käyttäytymisestä ja voiko eron tulkita suoranaisesti olevan sukupuoleen liittyvä. On vaarallista väittää, että pojat kiroilevat enemmän siksi, että edustavat miessukupuolta.

McEneryn tutkimuksessa todettiin, että alemman sosioekonomisen taustan omaavat ihmiset kiroilevat enemmän kuin korkeaan luokka-asemaan kuuluvat. Tutkimuksessani ilmeni, että ammattikoululaiset kiroilivat enemmän kuin lukiolaiset. On kuitenkin mahdotonta yleistää ammattikoululaisia alemman yhteiskuntaluokan jäsenryhmäksi kuin lukiolaisia. Kaikilla havainnointini kohteilla on luultavimmin koulutustaustanaan ainoastaan peruskoulu. On myös mahdotonta tiedostaa sitä, millaisiin jatkokoulutuksiin havainnointini kohteet ovat mahdollisesti hakemassa ja mikä heidän myöhempi sosiaaliluokkansa esimerkiksi vuositulojen perusteella tulee olemaan. Tulee myös huomioida, että vanhempien sosioekonominen asema vaikuttaa lasten saamaan kasvatukseen ja myös koulutusvalintoihin.

Vanhempien koulutuksella ja tulotasolla on vaikutusta myös lasten koulumenestykseen (ks. esim. Vanttaja 2000).

Vittu oli aivan ylivoimaisesti kaikkein yleisimmin käytetty kirosana. Yhteiskunnassa vallitseva käsitys siitä, että nuoret ”viljelevät veetä”, pitää siis paikkansa. *Vittu*-ilmaus esiintyi yhteensä 86 kertaa, eli yli puolet kaikista kiroilu-ilmauksista olivat *vittu*-sanana eri muotoja. Muiden sanojen yleisyydestä tai toistuvuudesta on vaikea tehdä varteenotettavia päätelmiä aineiston niukkuuden takia. Erot muiden sanojen välillä eivät olleet niin merkittäviä, että toisen sanan voisi sanoa olevan yleisemmin käytetty kuin toisen.

Eufemistisista ilmauksista yleisimpiä olivat hitto, vitsi ja hitsi, joista hitto oli näistä kaikkein yleisin. Lukiolaiset käyttivät eufemismeja hieman useammin kuin ammattikoululaiset. Eufemismien käyttö kirosanojen sijasta oli mielestäni yllättävän yleistä. Etenkin *hitto*-sanana käyttö osoittautui hyvin suosituksi nuorten puheessa. Lukiolaiset käyttivät eufemismeja hieman enemmän, kuin ammattikoululaiset. Pojat valitsivat kirosana-ilmauksen eufemismin sijaan useammin kuin tytöt. Tytöt siis suosivat lievennettyjä ilmauksia.

Ilmaisut, joissa jokin muu kuin kirosana esiintyi kirosanan asemassa, olivat melko harvinaisia. Sanat, jotka olivat kirosanan asemassa, olivat usein melko eufemistisia, mutteivat kuitenkaan eufemismeja. Esimerkiksi ”Voi parsa!” muistuttaa äänneasultaan jonkin verran kirosanaa paska, muttei kuitenkaan tarpeeksi ollakseen eufemismi. Joskus ilmaisussa, jossa jokin muu sana oli kirosanan asemassa, oli analogia jopa kahdesta kirosanasta. Esimerkiksi sanassa *parsa* on konsonantti *r*, joka muistuttaa myös äänneasultaan toista kirosanaa tai tabusanaa *perse*.

Havainnoidessani korostui myös englannin kielen vaikutus. Aineistossani oli kaksi esiintymää, jossa suomen ilmaus *vitun* oli korvattu englannin ilmauksella *fucking*. *Fucking* oli kuitenkin yhdistetty suomenkieliseen lausekontekstiin, eli vain kirosana oli lainattu englannista: *Voi fucking talvi!* Huomattavaa kuitenkin on se, miten vähän englannista lainattuja kirosana-ilmauksia esiintyi.

Sanayhdistelmän muodossa esiintyvissä kirosanailmauksissa kirosana oli yhdistetty joko toiseen, tavalliseen substantiiviin (esimerkiksi *paskanmarjat*), tai toiseen kirosanaan (esimerkiksi *helvetin vittu*). Eräässä esiintymässä sama kirosana oli toistettu kahteen kertaan: *Voi helvetin helvetti!* Sanayhdistelmät olivat useimmiten syntaktisesti rakenteessa, jossa ensimmäinen sana tai sanan osa oli genetiivissä ja toinen nominatiivissa.

Jokainen kirosanasanayhdistelmien lekseemilöydös esiintyi vain kerran. Näissä yleiskieleen kuulumattomissa ilmauksissa oli hyödynnetty verbaalista luovuutta. Uudet sanaliitot muodostetaan assosiaation pohjalta, eli vanhaa mallia käytetään uutta ilmausta

luotaessa (Kuivaniemi 1998: 68). Esimerkki assosiaation pohjalta muodostetusta sanayhdistelmästä on *saatanan saatana*, jossa sama kirosana toistetaan kahteen kertaan ensin genetiivimuotoisena ja sitten nominatiivina. Konstruktio toimii melko hyvin kaikissa kirosanoissa (esimerkiksi *helvetin helvetti*).

Aineistoni suppeuden vuoksi suoria ja yleispäteviä päätelmiä on mahdotonta tehdä. Tämä tutkimus antaa kuitenkin osviittaa ilmiöstä, joka sivuaa verrokkitutkimusten antamia tuloksia sukupuolten sekä keskusteluryhmien välisistä kiroilun eroista. Tulee myös huomata, että puhekielen tyylipiirteet vaihtelevat paljon eri henkilöiden välillä, ja tämä osoittautui ilmiöksi havainnointieni välillä olevissa eroissa: joissakin keskusteluissa kiroiltiin paljon, toisissa ei juuri ollenkaan. Kiroilu on myös osa puhujan persoonaa ja puhetapaa, joten on luonnollista, että toiset ihmiset kiroilevat enemmän kuin toiset. Kieli ei vain heijasta sosiaalista todellisuutta, mutta myös luo sitä. Tästä näkökulmasta sosiaaliset taustatekijät eivät yksinään selitä kielen variaatiota, vaan variaatio on myös yksilön kielenkäytön resurssi (Lappalainen 2004: 35).

Kielelliset valinnat saattavat kertoa sosiaalisesta yhteisöstä sekä useista sosiaalisista taustatekijöistä. Nuorten kiroilu saattaa olla myös halua näyttää muille, että uskaltaa kiroilla. Nuoret saattavat ilmentää rohkeuttaan kielellisillä valinnoillaan. Puhetapa, esimerkiksi kiroilu, heijastaa yksilön identiteettiä ja identiteettiä ryhmän jäsenenä. Kielellisten valintojen voidaan nähdä myös olevan yksilön resurssi, eikä seuraus siitä, millainen hän on sosiaalisilta taustatekijöiltään. Yksilön kielelliset valinnat saattavat kertoa paljon siitä, millaiseksi hän kokee itsensä ja millaiselta hän haluaa kuulostaa. (Lappalainen 2004: 36-37.)

4.2 Kirosanojen lauseyhteydet

Kirosanat esiintyivät yleisimmin lausekkeissa määritemuotoisena genetiivissä: *vitun tylsä*, *helvetin auto*. Rakenteissa, joissa kirosana esiintyi pääsanana määrittäjänä, kirosanana oli useimmiten substantiivi tai adjektiivi. Tämä substantiivilauseke x:n N voi kohdistaa kiroilun joko lausekkeen tarkoitteeseen tai yleisesti koko tilanteeseen. Aineistostani löytyi myös useita esiintymiä, jossa pääsana oli adverbi: *vitun nopeesti*, *hiton paljon*. Useimmiten kirosana toisen sanan määrittäjänä -rakenteissa kirosanana oli *vittu* tai *hitto*. Aineistossani esiintyi tässä rakenteessa myös ilmaukset *vitsi*, *hitsi*, *saatana* sekä *helvetti*. On syytä huomata, että syntaktisesti tähän lauserakenteeseen sopivat vain tietyt kirosanat (esimerkiksi *jumalaudan tylsä* ei ole suomen kieleen syntaktisesti sopiva).

Kirosanat esiintyivät myös hyvin tyypillisesti huudahduksenomaisissa interjektioiluserakenteissa *Ei x!* tai *Voi x!* Näistä kahdesta *Ei x!* esiintyi useammin kuin *Voi x!*

-rakenne. Aineistossani oli myös yksi *Hyi x!* -esiintymä. Joskus lauseen edessä oli partikkeli *no* tai yhdistelmä *no siis* (esimerkiksi *No (siis) ei helvetti!*). Ison suomen sanakirjan mukaan interjektiot ovat ilmauksia, joilla voidaan ilmaista affektiota johonkin usein odottamattomaan tapahtumaan (VISK § 856.) Tutkimukseni tapauksissa tämän kaltainen kiroilu oli usein reaktio edeltävän puhujan puheenvuoroon. Vakiintuneet kirosanafraasit esiintyivät frekventisti, mutta kuitenkin vähemmän kuin lauserakenteet, joissa kirosana esiintyi pääsanana määrittävänä.

Kirosanat esiintyivät myös lauserakenteessa ikään kuin täytesanoina tai välimerkkeinä, pilkun tai pisteen asemassa: *No vittu sillee... No en tiä vittu. No eihän me nyt vittu tähän jäädä.* Kiroilu saattoi vahvistaa puheenvuoroa tai imaista sen päättymistä. Tämän tyyppisessä lauserakenteessa esiintyi kirosanoista ainoastaan ilmaus *vittu*. Kirosana esiintyi aina nominatiivimuodossaan. Kirosanat esiintyivät myös verbijohdoksina: *No ne jotain perseili siinä., No se vittuili sille.* Esiintymiä oli kuitenkin vain kaksi, *vittuilla* sekä *perseillä*.

Kirosanat esiintyivät myös pelkkinä päivittelyinä, toteamuksina tai kommenttina. Tällöin kiroilija ikään kuin kuittasi sanoman kuulluksi puheenvuorollaan. Kirosana oli siis vastaus edeltävän keskustelukumppanin puheenvuoroon (esimerkiksi *paskanmarjat*). Usein toteava tai kommentoiva ilmaus toimi eriävän mielipiteen ilmaisuna, kuten tilanteessa, jossa kommentoija sanoo *vitut* kieltäen edeltävän puheenvuoron. *Ihan X* -rakenteessa kirosanan paikalla esiintyi ainoastaan sana *paska*. Kirosanat toimivat myös metaforina lauseissa. *Ne ajo sinne perseeseen, Se oli tosi perseestä, Se oli tosi paskanen.*

4.3 Kiroilun funktio puhevuorossa

Kirjasin havainnointilomakkeeseeni esiintymämäärien lisäksi myös useita kokonaisia lauseita, jotta pystyisin analysoimaan kirosana-ilmausten lauseyhteyksiä. Käytän hyväkseni kirosana-ilmausten analyysissä Anderssonin ja Trudgillin määrittelemää kiroilun funktioiden kategorisointia, josta olen kertonut teorialuvussa 2.2.3. Kiroilun funktioita ovat tunteita ilmaiseva käyttö, herjaava käyttö, humoristinen käyttö ja sanomaa vahvistava käyttö.

Kirosanat esiintyvät yleisimmin pääsanana määrittävässä muodossa: *Vitun hauska.* Tämän tyyppinen kiroilu on funktioltaan sanomaa vahvistavaa. Sanoman vahvistavuus perustuu sanan intensiteettiin, jolla voidaan lisätä sanoman voimakkuutta. Kirosana toisen sanan määrittäjänä on vakiintunut konstruktio, sillä siten tarkoitetta voi nimetä tarkoituksellisesti tietyllä, voimakkaalla sanalla ja samalla kiroilija ilmaisee oman arvionsa pääsanasta. Määrittelevällä kirosanalla kiroilija välittää tietoa omista asenteistaan ja mielipiteistään.

Lausekonstruktiona interjektioilause on usein funktioltaan tunteita ilmaiseva. Interjektioilauseet saattoivat olla intonaatioltaan yllättyneisyyttä tai spontaania tunnereaktiota ilmaisevia, loppukiekaisun omaisia sävelkorkeudeltaan nousevia huudahduksia. Joissakin interjektioilaiserakenteissa intonaatio oli enemmänkin toteava, eikä intonaatioyksikön loppuista sävelkorkeuden nousua esiintynyt. Intonaation muuttuminen on vain kuulohavaintojeni pohjalta tehty päätelmä, joten yleispätevää tulkintaa asiasta on mahdotonta tehdä.

Havaintojeni pohjalta päätelin, että nuorten kiroilu on useimmiten funktioltaan sanomaa vahvistavaa, humoristista tai tunteita ilmaisevaa. Herjaavassa funktiossa kiroilu kohdistui negatiivisiin pidettyihin asioihin: *jossain vitun takametsässä*. Yksikään kiroilu-ilmaus, joka oli luonteeltaan herjaava tai loukkaava, ei kohdistunut ihmiseen. Herjaavat ilmaukset kohdistuivat aina esineisiin tai asioihin. Sen sijaan humoristisessa funktiossa olevaa henkilöön kohdistuvaa kiroilua esiintyi. Havainnointini kohde saattoi esimerkiksi kommentoida naurahtaen itse olevansa ”vitun tyhmä”. Toisaalta, humoristisen ja herjaavan kiroilun raja on häilyvä ja usein vaikea arvioida, sillä humoristisen kiroilun kohde saattaa pitää ilmausta loukkaavana tai herjaavana. Havainnoidessani tulkitsin kuitenkin toiseen ihmiseen kohdistuvan kiroilun hyvään henkeen lausutuksi ja naurulla höystetyksi.

Toiseen asteen opiskelijoiden kiroilun tarkoituksena ei ollut lievittää fyysistä tai henkistä kipua. Hjortin tutkimuksen (2015) mukaan aikuiset näkevät kiroilun hyväksyttävänä, mikäli kiroilulla voi helpottaa pahaa oloa. Tämän mukaan toisen asteen opiskelijoiden kiroilu olisi paheksuttavaa ja huonoa kielenkäyttöä. Tulkintani mukaan nuorten kiroilu oli vain harvoin emotionaalista. Usein kiroilu oli frekventtiä sanan toistoa ja toimi puheen tyylikeinona.

4.2 *Vittu*-sanana etymologia ja funktio

Valitsin kaikkein useimmiten toistuvan kirosana-ilmauksen *vittu* tutkimuksessani tarkempaan tarkasteluun. Muiden kirosanojen yleisyydestä tai käytettyydestä on vaikea tehdä luotettavia päätelmiä niukan aineiston vuoksi. Muiden kirosanojen väliset erot eivät olleet kovin huomattavia, toisin kuin kaikkein eniten käytetyn kirosanan esiintyvyys. *Vittu* on kirosanana myös ajankohtainen, sillä se on ollut esillä useissa viime aikoina julkaistuissa suomalaisessa populaarimusiikin lyriikoissa.

Vittu on alkuperältään luultavasti skandinaavinen lainasana, sillä samantyyppisiä sanoja esiintyy sekä ruotsissa että norjassa. Se on esiintynyt ensimmäisen kerran suomalaisessa

sanakirjassa vuonna 1787 (Hjort 2015b: 321). Vaikka sanan alkuperä on vanha, se on tullut aktiiviseen käyttöön vasta suhteellisen hiljattain. *Vittu*-sanankäyttö on lisääntynyt huomattavasti 1980-luvulta eteenpäin. Hjortin mukaan (2015: 321) *vittu* on kaikkein usein käytetty kirosanalekseemi Suomessa sen vuoksi, että se toimii hyvin useissa eri muodoissa: adverbina, adjektiivina, verbinä, yhdyssanana ja fraasina. *Vittu* on myös tunnepitoisuudeltaan vaihteleva. Sen voimakkuus riippuu sen lauseyhteydestä ja kontekstista. (Hjort 2015b: 322.)

Vittu on sanana kiroiluun hyvin sopiva: se on sanana lyhyt, vain viisikirjaiminen. Sillä on kaksitavuinen rytmi, jonka tavurajalla on kahden soinnittoman klusiilin yhtymä. Sanan keskellä oleva geminaatta [tt] tekee siitä käytetyn, sillä *t* on yksi Suomen yleisimmistä konsonanteista. *Tt*-yhdistelmä on lisäksi yksi Suomen kuudesta yleisimmästä kahden konsonantin jonosta. Sanan vokaaliharmonia yhdistää illabiaalin vokaalin *i:n* ja labiaalinen takavokaalin *u*:n. (Laaksonen ja Lieko 2011: 15,19.)

Useimmiten *vittu* esiintyi pääsanana määrittävänä, ilmaisua vahvistavana sanana. Ilmaisus *vitun* esiintyi havainnoissani hieman useammin, kuin interjektioimuotoinen *voi vittu* tai *ei vittu*. Genetiivimuotoinen *vittu*-ilmaus toimi intensiteetti-ilmauksena. *Vittu*-sanalla olisi hyvin voinut olla esimerkiksi ilmaukset *sairaana* tai *mielettömän*. Uskon, että nuoret valitsivat kirosan muun sanan sijasta siksi, että kiroilulla voidaan identifioitua ryhmän jäseneksi, kuten tässä tapauksessa nuoret omiin opiskelukavereihinsa. Toisaalta, nuorten tekemä valinta kirosan tai jonkin muun ilmaisun välillä ei välttämättä ole tiedostettu. Suomen sana *vittu* ja Englannin *fuck* toimivat McEneryn tutkimuksen valossa samalla tavalla, sillä Englannin genetiivimuotoinen ilmaus *fucking* esiintyi useammin kuin perusmuotoinen *fuck*. (McEnery 2006)

Vittu-ilmaus esiintyi havainnoissani vain metaforisessa ja ei-kirjaimellisessä merkityksessään. *Vittu* esiintyi havainnoissani välimerkkejä korvaamassa, verbijohdokseksi, adjektiivina sekä predikatiivina. Kirosan rytmitti keskusteluja, eikä sillä tuntunut aina olevan sen kummempaa merkitystä puhujan sanomassa. Välimerkkiä korvaamassa oleva *vittu* esiintyi välimerkin paikalla puheenvuorossa. Havainnoissani sain eräistä keskusteluista vaikutelman, että *vittu*-ilmauksen lausuja halusi saada hetken miettimisaikaa puheeseensa. Näissä tapauksissa kirosan oli ikään kuin diskurssipartikkelin asemassa, sillä se esiintyi tauon paikassa.

Edeltävät lauserakenteet, joissa *vittu*-sana esiintyi, ovat vain osa rakenteista, joissa sana voi esiintyä. Kotilainen on kirjoittanut väitöskirjassa (2007) kieltoverbittömyydestä kieltokonstruktista, josta mainitsen luvussa 2.2.1. Tätä aggressiiviksikin nimitettyä lausekonstruktia esiintyi omista havainnoissani vain kaksi kertaa, kummatkin *vittu*-

sanaan liitettynä: *Vittu se sinne tullu, Vitut se läpi pääse*. Oma tutkimukseni siis vahvistaa Kotilaisen väitöstutkimuksen tulosta: kieloverbitön kieltokonstruktio yhdistyy esiintyessään kirosanaan *vittu*.

5 PÄÄTÄNTÖ

Tutkimukseni tavoite oli selvittää, miten kiroilu eroaa jyvaskyläläisnuorten puhekielessä. Tutkimustulosteni mukaan kiroilu eroaa ammattikoululaisten ja lukiolaisten välillä, sillä ammattikoulussa kirosanailmauksia esiintyi enemmän. Kiroilu eroaa myös sukupuolten välillä, sillä pojat kiroilivat tyttöjä hieman enemmän. Sukupuolten väliset erot eivät kuitenkaan olleet huomattavia. Pojat valitsivat tyttöjä useammin kirosan eufemismin sijasta, kun taas tytöt suosivat poikia enemmän kiro sanoja lievempiä ilmauksia.

Nuorten kiroilu on useimmiten funktioltaan puheenvuoron sanomaa vahvistavaa, humoristista tai tunteita ilmaisevaa. Useimmiten kiro sana esiintyi pääsanana määrittävänä ja ilmausta vahvistavana sanana. Pääsanana esiintyi useimmiten substantiivi, adjektiivi tai adverbti. Kiro sanat esiintyivät puheessa myös usein vakiintuneissa interjektio lauseissa sekä puheenvuorojen täytesanoina.

Vittu oli kaikkein yleisimmin käytetty kiro sana. Yhteiskunnassa vallitseva käsitys tätä "viisikirjaimista välimerkkiä" kohtaan pitää paikkansa, sillä kaikista havainnoiduista kiro sanoista 53,1% olivat *vittu*-sanan eri muotoja. Useimmiten ilmenneet sanat, *vittu* ja *hitto*, ovat fonotaksiltaan samanlaisia. Sanat ovat käytettyjä, sillä ne ovat lyhyitä ja ytimekkäitä, niillä on kaksitavuinen rytmi ja kummankin sanan keskellä on geminaatta [*tt*]. Kummankin sanan vokaaliharmonia saa aikaan sen, että soinnillisesti neutraali vokaali *i* yhdistyy helposti takavokaalien *u* ja *o* kanssa.

Uskon, että kiro sanoilla voidaan saada puheeseen vivahteikkuutta ja voimaa, kunhan sanat ovat oikein käytettyjä. Kiro sanat luovat voimaa puhujalle: tilaa omalle puheenvuorolleen, arvostusta tai kunnioitusta oman ryhmänsä jäseniltä. Nuoret voivat kiroilemalla identifioitua omaan ryhmäänsä ja tehdä pesäeroa aikuisiin. Käyttämällä kieltä tietyllä tavalla voidaan kuulua johonkin ryhmään. Käyttämällä kieltä tietyllä tavalla ryhmä voi erottautua muista ryhmistä. Uskon, että nuorten keskuudessa käytetty kieli on tästä johtuen poikkeavaa verrattuna muihin ikäryhmiin verrattuna. Kiroilija voi osoittaa kuuluvansa ryhmään kiroilemalla, ja nuoret haluavat erottautua itseään nuoremmista sekä vanhemmista kielenkäyttäjistä. Uskon, että näissä opiskeluryhmissä kiroilu oli tekijänä muodostamassa ryhmäidentiteettiä. Tietyn kaltainen puhetyyli, ja runsas kiroilu yhdistää puhujaryhmän jäseniä (Battistella 2005: 68). Jatkuva kiro sanan toisto aiheuttaa kuitenkin sen, että sanan voima kärsii inflaatiosta.

Nykyisin kiroilu on vakiintunut lähes jokaisen kielenkäyttöön, eikä sitä paheksuta yhtä paljon. Myös sanakirjojen määritelmät kiro sanoista ovat lieventyneet. Nykyisin

koulumaailmassa on hyvin opettajakohtaista, kuinka tiukasti opettaja puuttuu kiroiluun. Tutkimukseni konteksti, eli kouluympäristö ja tarkemmin koulun ruokala on tärkeä ottaa huomioon. Konteksti on koulumaailmaan sijoittuvana tilana formaali, mutta kuitenkin koulurakennuksen tilana epäformaali, sillä valvonta ruokalassa on rajoitettua. Tutkimustulokset voisivat olla hyvinkin erilaiset toisenlaisessa ympäristössä, kuten muodollisemmassa luokkatilassa tai epämuodollisemmassa ympäristössä oppilaiden ollessa koulun alueen ulkopuolella. Aihetta voisi tutkia jatkossa kouluympäristön vaikutuksen näkökulmasta.

Syytä on myös kiinnittää huomiota aineiston laatuun. Havainnoitu aineisto mahdollistaa vain tietyn laajuisen analysoinnin, eikä esimerkiksi kielen vivahde-eroja tai painotuksia voi tarkastella kovinkaan tarkasti. Kirjallinen aineisto jättää useat merkityksiä rakentavat semanttiset piirteet vailla huomiota. Jatkotutkimuksia ajatellen äänitetty aineisto antaisi laajemmat mahdollisuuden aineiston analysoinnille, sillä silloin esimerkiksi useiden lauseiden yhdistelmiä ja niiden rakentamia merkityksiä voisi analysoida. Kiroilun semantiikkaa ja pragmatiikkaa voisi näin tutkia paremmin. Tämä tutkimus osoitti sen, että äänitetty aineisto samankaltaisella tutkimusasetelmalla saattaisi poikia hedelmällisen tutkimuksen esimerkiksi pro gradu -vaiheessa.

Jyväskyläläiset nuoret käyttävät kirosanoja puhekielessään melko paljon. Ammattikoululaiset tuntuvat kiroilevan enemmän, kuin lukiolaiset. Pojat kiroilevat enemmän kuin tytöt. Vaikka toisen asteen opiskelijoiden puheessa esiintyi paljon kirosana-ilmauksia, heidän kiroilustaan on mahdotonta tehdä tämän tutkimuksen laajuuden ja aineiston määrän rajoissa luotettavia päätelmiä. Tämä tutkimus antaa osviittaa tuleville, laajemmille tutkimuksille asian tiimoilta.

LÄHTEET

- Allan, Keith & Burrige, Kate 2006: *Forbidden words* : Taboo and the censoring of language. Cambridge New York: Cambridge University Press.
- Andersson, Lars & Trudgill, Peter 1990: *Bad language*. Oxford: Blackwell.
- Battistella, Edwin L. 2005: *Bad language : Are some words better than others?* Oxford & New York: Oxford University Press.
- Grönfors, Martti & Vilkka, Hanna (toim.) 2011: *Laadullisen tutkimuksen kenttätymenetelmät*. Hämeenlinna: SoFia-Sosiologi-Filosofiapu Vilkka.
- Hjort, Minna 2007: *Kirosana vai voimasana ja muita karkeita terminologisia pohdintoja*. – Niemelä, Nina & Lehtinen, Esa (toim.), *Erikoiskielet ja käännteoria*. VAKKI-symposiumi XXVII. Vaasa: University of Vaasa. s. 63–75.
- 2009: *Swearwords in Subtitles - A Balancing Act*. Intralinea Online Translation Journal. Saatavilla: http://www.intralinea.org/specials/article/Swearwords_in_Subtitles.
- 2015a: *Aikuisten taitolaji – kiroilun kasvatuksellista metadiskurssia*. – Rellstab, Daniel & Siponkoski, Nestori (toim.) *Rajojen dynamiikkaa, Gränsernas dynamik, Borders under Negotiation, Grenzen und ihre Dynamik..* VAKKI-symposiumi XXXV. Vaasa: University of Vaasa. s. 260–269.
- 2015b: *Vittu and fuck–tales from a literary coexistence*. Publication of the International Conference on Dialogic Language Use 3: Miscommunication and verbal violence. Helsinki: Modern Language Society.
- Jay, Timothy 1999: *Why we curse: A neuro-psycho-social theory of speech*. Philadelphia/Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Kantoluoto, Anita 2007: *Lahtelaisnuorten puhekieleen liittyviä asenteita*. Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos. – <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-2007224>. 2.5.2016.
- Karttunen, Kaarina 1979: *Slangisanat. Nykysuomen Sanakirja 5*, Helsinki: WSOY 1951–1961. s. 113-292.
- Kielitoimiston sanakirja 2014: *Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 35*. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. *URN:NBN:fi:kotus-201433*, ISSN 2323-3370. Verkkojulkaisu HTML. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 29.2.2016 [viitattu 2.5.2016].
- Kotilainen, Lari 2007: *Konstruktoiden dynamiikkaa*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- Kuivaniemi, Sirpa 1998: *Jyväskylän koululaisslangi: Havaintoja peruskoulun yläasteikäisten slangisanastosta*. Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos. – <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-1998761663> 2.5.2016.
- Lappalainen, Hanna 2001: *Sosiolingvistinen katsaus suomalaisnuorten nykypuhekieleen ja sen tutkimukseen*. Virittäjä 105 s. 74-101.
- Lappalainen, Hanna 2004: *Variaatio ja sen funktiot: Erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lehtonen, Heini 2015: *Tyylitellen: Nuorten kielelliset resurssit ja kielen sosiaalinen indeksisyys monietnisessä Helsingissä*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos. – <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-1333-7> 2.5.2016.
- Liimatainen, Laura 2012: *Kiroileminen ja karakterisaatio mullan alla-tv-sarjan tekstityksissä*. Maisterintutkielma. Tampereen yliopiston kieli- käänös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö. –<http://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-22452> 2.5.2016.
- Ljung, Magnus 2011: *Swearing: A cross-cultural linguistic study*. Houndmills: Palgrave Macmillan.

- McEnery, Anthony 2006: *Swearing in English: Blasphemy, purity and power from 1586 to the present*. Routledge advances in corpus linguistics. London: Routledge.
- Rayson, Paul & Leech, Geoffrey N. & Hodges, Mary 1997: *Social differentiation in the use of english vocabulary: Some analyses of the conversational component of the british national corpus*. *International Journal of Corpus Linguistics* 2(1) s. 133-152.
- USKS = Nurmi, Timo 2002: *Uusi suomen kielen sanakirja*. Jyväskylä: Big Sur Oy & Gummerus Kustannus.
- VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoersio. – <http://scripta.kotus.fi/visk/> 1.2.2016.

